

Derleyenler
Merih Cemal Taymaz - Sevdâ Alankuş

ÇERKESLERİN 21. YÜZYILI

Kimlik, Anayurt ve Siyaset

Çerkeslerin 21. Yüzyılı: Kimlik, Anayurt ve Siyaset

© Dipnot Yayınları, 2021

Dipnot Yayınları: 370

Sertifika No: 14999

ISBN: 978-605-74143-3-5

1. Baskı, 2021/Ankara

Derleyenler: Merih Cemal Taymaz - Sevda Alankuş

Düzeltilti: Ümit Özger

Kapak Resmi: Asiyat Savkueva, "Dans".

Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkeseşen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)

İvedik O.S.B. 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40

Yenimahalle/ANKARA - Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları

Selânik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

e-posta: dipnotkitavebi@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

Derleyenler

Merih Cemal Taymaz - Sevda Alankuş

ÇERKESLERİN 21. YÜZYILI

Kimlik, Anayurt ve Siyaset

YAZARLAR

Anıt Baba (Papba) • Bahar Ayça Okçuoğlu • Behice Bağ Özveri • Birgül Asena
Güven • Bülent Jane • Cahit Aslan • Can Nart • Cumhuri Bal • Deneş Işık •
Elmas Zeynep Arslan • Erdoğan Aydın • Ergün Özgür • Erol Köroğlu • Erol Taymaz
• Eylem Akdeniz Göker • Filiz Çelik • Georgy Chochiev • Merih Cemal Taymaz •
Muhittin Tolga Özsafdam • Murat Özçelik • Setenay Nil Doğan • Tanıl Bora
Ulaş Sunata • Yaşar Güven

Kapak Resimleri İçin

Asiyat Savkueva: 1966'da Kazakistan'da doğdu, 1977'de ailesi ile birlikte Nalçik'e döndü. 1996'da Kabardey Balkar Devlet Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. Annesinin evinde geceleri çalışarak kırkyama (patchwork) eserlerini dikti. İlk kişisel sergisini 2012'de Kabardey Balkar Cumhuriyeti Ulusal Müzesi'nde açtı. Bir yıl sonra Maykop ve St. Petersburg'da açılan sergiler ile tüm Kafkasya ve Rusya'da tanındı. Eserlerinde ulusal gelenekler, halk masalları ve tabii hayal gücünü başarılı bir şekilde kullanan, kendisine özgü metaforlarla dolu desenleri ve renkleri ile büyük beğeni kazanan Asiyat en üretken olduğu dönemde, 2021'de, aramızdan ayrıldı.

"Asya Savkueva'nın eserleri tekrarlanamaz!

Hayatı gibi, dünyası gibi...

İnanılmaz derecede ince bir kadının dünyasını yansıtan patchwork çalışmaları izleyenlerde dokunma arzusu uyandıran, sıcak ve çok gerçek çalışmalar. Tuvaler üzerinde ri-tim ve renklerin, dokusal yapıların uygun oylumlarla birbirine bağlandığı ve bir düz-leme saflık ve bilgelikle aktarılacak her şey..

Asya'nın eserleri, halıları, resimleri yüksek sesle söylenemeyen şarkılar gibidir.

Bu büyük sanatçı sessizce ayrıldı aramızdan. Yetenekleri ve doğası söz konusu olduğunda çok alçakgönüllüydü. Övgüleri garipsen, fark edilmek bile utandırırdu onu.

Asya'nın çalışmaları yeniden basılabilecek, yeniden üretilebilecek, çoğaltılabilecek çalışmalar değil.

'Beni özlediğin zaman halıma dokun..'

Parajanov da geçenlerde vefat eden oğlu Suren'e¹ bu tür bir mesaj bırakmıştı.

Herkes bırakır.

Geriye, yakınlarının zihninde kendisini simgeleyen bir iz gibi 'insan süsü' kalır.

Arkasında parlak, güzel bir iz bırakan Asya'nunki de, içinden hikmet meyveleri veren bir ağacın filizlendiği kalp görünümünde bir süs."

Madina Saralp'ten aktaran ve bize ulaştıran Huşt Emel Bezek'e teşekkür ederiz.

¹ Film yönetmeni Sergei Parajanov ve oğlu Suren Parajanov çok değerli çalışmaları olan iki Ermeni sanatçı -ed. n.

İçindekiler

Önsöz	
<i>Merih Cemal Taymaz</i>	9

BİRİNCİ BÖLÜM DİASPORADA VAROLUŞ, MÜCADELE VE ÖRGÜTLENME

Türk Milliyetçiliği ve Çerkeslik - “Muavin Milliyet” veya <i>Pharmakon</i> <i>Tanıl Bora</i>	17
Mitik Bir Kâbus Olarak Çerkes İhaneti: Mehmet Bican’ın <i>Çerkes Enişte</i> Romanında Hain Çerkes Ethem İmgesi ve Resmi Tarih Anlayışı <i>Erol Köroğlu</i>	37
Kimlik Haklarıyla Kendini Varetmenin İmkânları Açısından Soykırım Sonrası Çerkes Sorunu <i>Erdoğan Aydın</i>	51
Türkiye’de Milli Kimliğin İnşası ve Farklı Etnik Grupların Durumu: Çerkesler Örneği <i>Cahit Aslan</i>	65
Bir Tutunma Stratejisi Olarak Türkiyeli Çerkeslerin Kültürel Alana Yönelimi <i>Eylem Akdeniz Göker</i>	85

Nesilden Nesile Çerkeslik, Dernekçilik ve Çerkes Siyaseti: Bir Aile İncelemesi <i>Ulaş Sunata</i>	103
1864'den Günümüze Çerkeslerin Örgütlenme, İnsan Hakları ve Demokrasi Mücadelesi ve KAFFED <i>Cumhur Bal</i>	123
Türkiye Çerkeslerinin Demokrasi Mücadelesindeki Yeri: Kültürel, Siyasal, Ekonomik Örgütlenme Mücadeleleri ve Gelecek Ufku <i>Can Nart</i>	143
Tam Bağımsızlık Hayal mi? Ya Özgürlük? <i>Yaşar Güven</i>	157

İKİNCİ BÖLÜM KADINLAR ve GENÇLER

Bir Hayaletin Yapıtaşlarının Peşinde: Türkiye'deki Çerkes Milliyetçiliğinin Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş Arazileri <i>Setenay Nil Doğan</i>	187
Tarihi "Çerkes Kadını" İmgesinin Gölgesinde "Çerkes Kadını"nın 21. Yüzyılı <i>Elmas Zeynep Arslan</i>	207
Diasporada Kadınlık Halleri ve Çerkes Kadınları Üzerine <i>Birgül Asena Güven</i>	219
Çerkes Örgütlenmeleri ve Kadınlar <i>Filiz Çelik</i>	239
Asimilasyon - Ulus Ötesi Diaspora: Çerkes Gençlerinin Dil, Kültür ve Gelecek Öngörülleri <i>Ergün Özgür</i>	253
Türkiye Çerkes Diasporasında Gençler: Ne Diyorlar? <i>Bahar Ayça Okçuoğlu</i>	279

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANAYURLAR, DÖNÜŞ VE DIŞ POLİTİKA

Osmanlı Dönemi Çerkes Diasporasında Anavatana Dönüş Sorunu <i>Georgy Chochiev</i>	299
Türkiye'de “Dönüş” Düşüncesinin Gelişimi <i>Erol Taymaz</i>	323
Diaspora'nın Gelecek Tasarımı ve Pratiği: Dönüş Sorunsalı <i>Bülent Jane</i>	347
Abhazya Örneğinden Yola Çıkarak Vatana Dönüşün Hukuki Boyutu Üzerine Düşünceler <i>Anıt Baba (Papba)</i>	367
Abhazya Cumhuriyeti'nde Dönüş Sorunsalı ve Dönüş Politikaları <i>Behice Bağ Özveri</i>	391
Anayurda Dönüş: Çerkes Kalma İdeası ve Eylemi <i>Denef Işık</i>	411
Türkiye ve Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'ya Yönelik Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi <i>Muhittin Tolga Özsağlam</i>	419
Çerkes Diasporasının Türkiye'nin Kuzey Kafkasya Politikasına Katkıları <i>Murat Özçelik</i>	439
Yazarlar Hakkında	459

ÖNSÖZ

MERİH CEMAL TAYMAZ

Aşağı yukarı iki yıl kadar önce, Dipnot Yayınları bize “Çerkeslerle ilgili bir kitap” hazırlama önerisinde bulunduğu günlerde bütün dünyada, özellikle ilerici, sosyal demokrat, sol çevrelerde yoğun bir tartışma sürmekteydi. 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılışıyla başladığı kabul edilen, işleyişi, tezahürleri ve yol açtıkları sonuçlar nedeniyle önceki dönemlerden ayırt edici özelliklerine dikkat çekilen, dünya çapında bir ekonomik, politik, ekolojik, sosyal buhran(lar) dönemi ve bu dönemin kalıcı etkilerinin, muhtemel seyri üzerine senaryoların ve karşıt politik imkânların neler olabileceği konularında sürdürülmekte olan bir tartışmaydı bu. 2020 kışının başından itibaren bu global tablonun değerlendirildiği çalışmaların, “sınır tanımayan” Covid virüsünün neden olduğu pandemik bir tonun da eklenmesiyle koyu/kararsız bir fon kazanmaya başladıklarına tanık oluyoruz.

Önceki dönemlerin uzun erimli tarihsel süreçleri içerisinde güçlük çekmeden tanımlamaya alışkın olduğumuz, kolayca sınıfsal ya da ulusal parantezler içine alabildiğimiz, ideolojik ve politik çerçevelerini kalın çizgilerle çizbildiğimiz, dünyanın başka yerlerindeki eşzamanlı sosyal hareketlerle ve bu hareketlerin yol açtıkları değişimlerle benzerliklerini hemen tespit edebildiğimiz, bu nedenle de evrenselliklerini kabullenmekte zorlanmadığımız gelişmeleri, birkaç on yıldan beri, çok daha farklı ve karmaşık biçimlerde, yerel ama hızla büyüyen bir şiddet sarmalı halinde coğrafi olarak en yakın dini, etnik topluluklara, mezhep gruplarına da sirayet ederek bölgesel çatışmalar ve savaşlar biçiminde önümüze çıkıyor artık. ABD, Rusya, AB Devletleri ve Çin gibi büyük güçlerin çoğu zaman doğrudan, çatışma alanlarının merkezinde

yer alan ya da çevreleyen rejimlerin ise bazen doğrudan bazen de dolaylı müdahaleleriyle, Yakın ve Ortadoğu ve Kafkasya bölgesini neredeyse bütünüyle bir politik çözümsüzlükler ve belirsizlikler alanı olarak görmemize neden olan, ortaya çıkardıkları sonuçlar nedeniyle güncelliklerini korumaya devam eden ve bizi üzerinde düşünmeye, daha acil ve adil çözümleri tartışmaya mecbur eden gelişme ve çatışmalar bunlar.

Çerkesler açısından söz konusu politik çekişmelerin, çatışmaların, statü değişikliklerinin ve nüfus hareketlerinin, hem 1864 yılında terk etmek zorunda bırakıldıkları topraklarda/anayurtlarında hem de dağıtılarak yerleştirildikleri topraklarda/diasporada gerçekleşiyor olmaları nedeniyle de özel bir önemi var.

1990'lı yıllardan itibaren uluslararası ve bölgesel dengeleri köklü bir biçimde değiştiren, sosyal ve siyasal tabloda en irisinden en zayıfına kadar bütün aktör ve amillerin kendi pozisyonlarını hem her an savaşa hazır bir güç olarak, hem siyasal taleplerini her seferinde daha yukarıya çekerek yeniden belirledikleri, uluslararası ilişkileri, yasaları hiçe saydıkları *de facto* bir savaş coğrafyası içinde bulduk kendimizi. Özen B. Demir'in isabetli tanımlamasıyla "*harita...nın kısırtıcı bir şiddet*" olduğuna (*Pandemi: Salgının Medikopolitiği*, Nota Bene Yayınları, 2020) ve en hassas yerinden delindiği anda o şiddetin nasıl dışarıya taşıdığına defalarca tanık olduk. 1990'lı yıllar, Çerkeslerin hem Kafkasya'daki hem diasporadaki gelişmeleri ve meseleleri farklı bir aydınlanmayı da yaşayarak tartışmaya başladıkları yıllardır. Bir eşiktir. Aşağı yukarı yüz yetmiş yıl geriye dönerek, bugüne kadar Çerkeslerin sürgün/diasporada yaşadıkları ayırt edici düşünsel ve siyasal eşiklere kabaca işaret edilebilir. Ayrıntılarına girmeden -bu kitabın içindeki makalelerde yeri geldikçe değinilecek bu ayrıntılara- 1850'li yıllardan Cumhuriyetin İlanı'na kadar süren birinci dönem, 1923'ten çok partili siyaset rejimine, 1946 yılına kadar süren ikinci dönem, 1946-50'li yıllardan -1980 darbesini izleyen on yıl boyunca ivme kaybetmiş olsa da- 1990'lı yıllara uzanan üçüncü dönem ve 1990'lı yıllardan günümüze kadar gelen dördüncü dönem. Bu son dönemin, Çerkes tartışmalarında radikal zihinsel dönüşümlere ve siyasal tutum değişikliklerine neden olan ve önemli bir kısmı bırakın yılları neredeyse aynı aylar, haftalar içinde birbirini izleyen gelişmelerini ana hatlarıyla şu şekilde sıralamamız mümkündür.

1991 yılı sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılışı ve Rusya Federasyonu'nun kuruluşu ile başlayıp takip eden yıllar boyunca hemen bütün Kafkasya coğ-

rafyasına yayılan, Abhazlarla Gürcüler, Çeçenlerle Ruslar, Osetlerle Gürcüler ve Ermenilerle Azeriler arasındaki savaşlar, Türkiye ve diasporadaki Çerkeslerin gözlerini Kafkasya'ya daha dikkatle çevirmelerine yol açtı. Öylesine yoğun bir ilgiydi ki bu, çok sayıda Çerkes genci savaşa katılmak üzere Abhazya'ya gitti. Bu savaşlar sırasında diaspora ve Kafkasya arasında kurulmaya başlayan ilişkiler, sonraki yıllarda bağımsızlıklarını ya da otonom statülerini kazanan Çerkes Cumhuriyetleri ile daha sıkı sosyal ve kültürel bağların geliştirilmesine vesile oldu. Aynı tarihlerde Ortadoğu'da patlak veren 1. Körfez Savaşı ise bugün hala sonuçlanmamış yeni bir bölgesel savaşlar dizisinin fitilini ateşledi. 90'lı yıllar boyunca ivme kazanan Kürt Ulusal Mücadelesi, araçları ve hedefleri açısından farklı düşünüyor olsalar bile, Çerkeslerin (özellikle 1980 Darbesi öncesinde demokratik kitle örgütleri ve devrimci hareketler içerisinde yer alan "genç" nesillerinin) siyasi tutumlarını, Çerkeslerle ilgili demokratik/kültürel taleplerini tasnif etme ve dile getirme biçimlerini köklü bir biçimde etkiledi.

90'lı yıllardan bugüne süregelen savaşların bugün itibariyle can yakıcı ve vahim boyutlarda ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de sıcak çatışmaların yerlerinden, yurtlarından ettiği milyonlarca mültecidir. Hem bölgedeki Çerkes nüfusun yer/ülke değişiklikleri hem kendi muhacir geçmişleri nedeniyle demokrat ve ilerici Çerkesler bu soruna insani ve şovenizmden uzak düşüncelerle yaklaşmaktadırlar.

Bu dönemin Çerkes tartışmalarına Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerindeki sıcak siyasal gelişmelerin yanı sıra bütün dünyayı da etkileyen ekonomik, sosyal, siyasal, gelişmelerin de dahil olmaya başladığına ve tartışmalara zenginlik kazandırdığına şahit oluyoruz. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım görüşmelerinin başlamasıyla, "demokratikleşme adımları" doğrultusunda Çerkeslerin hak ve taleplerinin yasal ve anayasal çerçevesinin konu edildiği ve birçok çevrenin, aydın ve akademisyenin de yer aldığı bir dizi toplantı yapıldı. Bu toplantılarda gündeme gelen ama muallakta kalan konuları Çerkesler daha da derinleştirerek ve detaylandırarak hala tartışmaktalar. 1990'lı yılların ortalarından itibaren internet kullanımının yaygınlaşması, Çerkeslerin kendi aralarındaki iletişimi, tartışmaları, bilgi ve fikir alışverişini hızlandırdı. Çerkeslerin uzak tarihleri ile ilgili önemli sayıda kitap bir yana, yakın tarihe ve güncelliğe ışık tutan çok sayıda kitap çevrildi ve yazıldı. Basılı periyodik yayınların ve dergilerin sayısı arttı. Çerkes tartışmalarına 2008'de yaşanan global finansal kriz ve bu krizin tüm dünyada devlet ve hükümet politikala-

rının yeniden oluşturulma süreçlerine yansımaları (demokratik hak ve özgürlüklerin hızla geriletilmesi, rejimlerin daha otoriter biçimler almaları, ilk planda yabancıları ve göçmenleri hedef alan sağ popülist hareketlerin güçlenmeleri ve birçok yerde iktidar olmaları..), ekoloji ve iklim değişikliği, sosyal adalet, kadın hareketleri, siyah ve yerli hareketleri gibi güncel konular da dahil olmaya başladı. Başka birçok konunun yanı sıra, bütün bu yeni dönem tartışmalarına ilişkin değinmelere kitabımızın makaleleri içinde rastlayacaksınız.

Kitapta birkaç istisna dışında ağırlıkla günümüz Çerkes sosyolojisini, kültürünü, politikalarını ve gelecek yönelimlerini konu edinen makalelerin yer almasını tercih ettik. Asıl kaygımızın yakın gelecek olmasının nedeni, bölgemizdeki ve dünyadaki bütün ezilen sınıfların, halkların, etnik grupların, dışlanan sosyal kesimlerin ve mültecilerin kaygılarının da aynı olmasıdır. Temennimiz, bu kitaptaki makaleler vesilesiyle açılacak bir tartışmanın Çerkesler arasında ses bularak Türkiye’deki demokrasi tartışmalarına ve Çerkes diasporasının bütününe taşınmasıdır.

Çerkeslerin kendi aralarındaki tartışmalarda zaman zaman anlaşmazlık konusu olan Çerkes kavramının kimleri içerdiği sorusu bu kitabın meramı dışında kalıyor. Kitabın mümkün olduğu kadar geniş tutmaya çalıştığımız konu başlıkları içerisine çok da elzem olmayan ve yeterince keskin bir başlık daha eklemek istemedik.

Kitaptaki bazı makalelerde farklı alfabe türleri kullanılarak tekrarlanan Çerkesçe kelimeler var. Bunları yazıldıkları biçimde bıraktık (Hase/Xase, Khabze/Xabze gibi).

Makalelerin sayısı 2 ayrı kitabı zorunlu kıldı.

Elinizdeki ilk kitabın birinci bölümünde Tanıl Bora, Erol Köroğlu, Erdoğan Aydın, Cahit Aslan, Eylem Akdeniz Göker zaman zaman tarihe ve Çerkeslerin kült *persona non grata*’sı Çerkes Ethem’e göndermeler yaparak Çerkeslerin toplumsal tarih içerisinde edindikleri pek de tekin olmayan, ikircikli pozisyonlarına ve bu pozisyonun “dışarıdan” nasıl görüldüğüne dair dikkatle okunmayı hak eden düşünceler ortaya koyuyorlar. Eylem Akdeniz Göker ayrıca kendi ailesinden verdiği örnekle, Ulaş Sunata ise alan çalışması ve aile incelemesi formunda Çerkeslerin kendilerine ve dışarıya nasıl baktıklarına ilişkin değerlendirmelerini ve tanıklıklarını paylaşıyorlar. Cumhur Bal, Can Nart ve Yaşar Güven Çerkeslerin 1864’ten bu yana siyasi faaliyetleri, örgütlenmeleri ve mücadeleleri konusunu işliyorlar.

İkinci bölümde, Setenay Nil Doğan, Elmas Zeynep Arslan, Birgül Asena Güven, Filiz Çelik, Çerkes milliyetçiliğinin ve “Çerkes Kadını” imajının gölgesinde kadın sorununu ele alıyorlar. Ergün Özgür ve Bahar Ayça Okçuoğlu gençlerle yaptıkları söyleşilerle diasporada asimilasyon ve gençlerin gelecek öngörülerini tartışıyorlar.

Üçüncü bölümde, Georgy Chochiev, Erol Taymaz, Bülent Jane ve Deneş Işık Osmanlı döneminden günümüze kadar diasporadan anayurda dönüş girişimlerini özetliyor, dönüş fikrinin gelişimini izliyor ve bir siyasal pratik olarak dönüşün anlamı üzerine tartışıyorlar. Anıt Baba (Papha) ve Behice Bağ Özveri Abhazya Cumhuriyeti’nin dönüş ve kabul politikalarını ve dönüşün hukuki prosedürünü anlatıyorlar. Muhittin Tolga Özsağlam Türkiye ve Rusya’nın Abhazya ve Güney Osetya politikalarının karşılaştırmalı analizini yapıyor. Murat Özçelik Çerkes diasporasının Türkiye’nin Kuzey Kafkasya politikalarına katkısının neler olabileceğini tartıştığı yazısında ayrıca emperyal güçlerin bölgedeki ağırlıklarını ve politik tasarruflarını ele alıyor.

Kültürel ve toplumsal sorunların işleneceği, geleceğe ilişkin öngörülerin, umut ve kaygıların dile getirileceği ikinci kitabın birinci bölümünde Levent Köker Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ndaki anadilinde eğitim yasağını eleştirecek. Ayla Bozkurt-Applebaum ve Emre Başok giderek kaybolmaya yüz tutan Batı Kafkas dillerinin özelliklerini inceleyecekler. Aydan Çelik diaspora Çerkeslerinin Kafkasya’daki hemşerileriyle buluşma anını kendi deneyimi üzerinden anlatacağı yazısında bu karşılaşmanın üzerinde bıraktığı garipse-meye, eksiklik duygusuna ve mutluluğa değinecek. Ayrıca Şoçi Kış Olimpiyatları’nı boykot eylemi anılarını anlatacak. Hamit Yüksel yazısında dilsel hegemonyanın dini ritüeller üzerindeki ağırlığını Nalçık ve Uzunyayla Çerkesleri üzerinden örneklendirecek. Murat Bjeduğ farklı halkların müzikleriyle karşılaştırarak Çerkes müziğinin geleceğini tartışacak. Hakan Eken Çerkes müziği ve danslarını icra eden farklı nesillerden çok sayıda Çerkesle gerçekleştirdiği sohbeti özetleyecek. Adnan Özveri bir kültür göstergesi olarak edebiyatın var olma mücadelesindeki önemine, Mehmet Eser diasporada yeniden kimliklenme sorununa değinecekler. Osman Güdü eski Çerkes yerleşimlerini sosyal ve kültürel yaşamın organize olduğu mekanlar olarak ele alacağı yazısında ayrıca hızlı ve çarpık kentleşmenin köyleri çözererek asimilasyona neden olduğunu Düzce ve yöresi üzerinden tartışacak.

İkinci kitabın “Demokrasi, Yurttaşlık ve Haklar Sorunsalı: Ne Yapmalı?” adlı ikinci bölümünde Dinçer Demirkent Demokrasinin Türkiye’de ve dünya

genelinde karşı karşıya olduğu sorunlar üzerine, Fuat Keyman ise kültürel kimlikler ve eşit vatandaşlık kavramları üzerine tartışacaklar. Ferhat Kentel vatandaşlık ve kimlikler geriliminde çoğul Çerkeslikleri ele alacak. Ayhan Kaya popülist sağın yükselişine dikkat çekecek. Kadir Dede “Çerkeslik ya da Janus’un ileriye bakan yüzü” yazısında milliyetçiliği farklı yüklenmeleri ve veçheleriyle değerlendirecek. Erol Anar Anarşizmi tartışacak. Akanda Taştekin’in Cem Özdemir ile yaptığı söyleşinin konusu: Çerkesler için eko-politik ve kültürel bir gelecek tasavvuru. Ahmet Asena Çerkeslere bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve değişen dünya koşullarında kendilerini yeniden kurlmalarını önerecek. Merih Cemal Taymaz Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yürürlüğe sokulan kimlik nizamının serencamını değerlendirecek ve Çerkeslerin yeni güzergahı olarak demokrasi mücadelesini önerecek. Sevda Alankuş ve Erol Taymaz birlikte kaleme aldıkları yazıda geleceği akademik çalışmaların verileri ve tartışmaları üzerinden düşünmeye çalışacaklar.